 <https://doi.org/10.30563/turklad.1213626>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by

programında bu makale taranmıştır

Makale Bilgisi / Article information

Makale Türü / Article types	: Araştırma Makalesi / Research article
Geliş Tarihi / Received date	: 02.12.2022
Kabul Tarihi / Accepted date	: 30.05.2023
Yayın Tarihi / Date published	: 20.06.2023

Atıf / Citation

Saliev, M. (2023). Tölögön Kasimbekov'un Eserleri Örneğinde Kırgız Türkçesinde ne...ne... Bağlacının İşlevleri. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRKLAD)*. 7. Cilt, 1. Sayı, 91-104.

**TÖLÖGÖN KASIMBEKOV'UN ESERLERİ ÖRNEĞİNDE KIRGIZ TÜRKÇESİNDE
NE...NE... BAĞLACININ İŞLEVLERİ**

Functions of the conjunction "ne...ne..." in the Kyrgyz Turkic based on the example of Tologon Kasimbekov's works
MEDER SALİEV¹

Öz

Bu çalışmada “ne...ne...” bağlacının Kırgız Türkçesinde kullanım özellikleri üzerinde durulmuştur. İncelediğimiz kaynaklarda “ne...ne...” bağlacı, Kırgız yazı dilinde yaygın olarak kullanılmamakla birlikte daha çok Kırgız Türkçesinin güney ağızlarında kullanıldığı belirtilmektedir. Kırgız Türkçesinde yazılmış olan yeni metinlerde “ne...ne...” bağlacının örneklerine rastlanmadığından bu çalışmada Tölögön Kasimbekov tarafından kaleme alınmış olan “*Kelkel*” ve “*Sıngan Kılıç*” adlı iki tarihî romanı içerisinde yaygın olarak kullanılan “ne...ne...” bağlacının geçtiği cümleler tespit edilmiştir. Tespit ettiğimiz cümleleri incelediğimizde “ne...ne...” bağlacının hiçbir anlamının yanında cümle içerisinde karşılaştırılan unsurlardan “*biri*” ve “*hepsi*” ifadesini taşıyan “*hem...hem...*”, “*da...de...*”, “*ya...ya...*” ve “*mi...mi...*” görevinde de kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca, “ne” bağlacının kullanımı ve kökeni ile ilgili yapılan çalışmalarda geçen değerlendirmelerle ilgili kısa bilgiler de verilmiştir. Bu çalışmalarda “ne” bağlacının kökeniyle ilgili kimi araştırmacılar Farsça kökenli olarak değerlendirmişken kimi araştırmacılar Türkçe olarak değerlendirmişlerdir. Yudahin, Kırgız Türkçesinde iki farklı “ne...ne...” bağlacının kullanıldığını, bunlardan birinin Farsçadan geçmiş olan “ne” bağlacı olduğunu ve diğerinin de Türkçedeki “ya...ya...” anlamında kullanılan “ne” bağlacı olduğunu belirtmiştir. Radloff ise Türkçenin kuzey lehçelerinde “ne...ne...” bağlacının kullanıldığı cümlelerin sonunda yüklem olumsuzluk eki ile birlikte kullanıldığını, güney lehçelerinde ise Farsçada olduğu gibi “ne...ne...” bağlacının kullanıldığı cümlelerin yüklem olumlu olarak yazıldığını dile getirmiştir.

¹Dr.Öğr.Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü.

el.mek: medersaliev1985@gmail.com.

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5800-570X>

Murataliyev, bu bağlacın kökeniyle ilgili Farsça olduğunu belirtmekle birlikte Kırgız Türkçesine Özbek ve Tatar Türkçesi aracılığıyla geçtiğini belirtmiştir. Bu bilgilerden yola çıkarak romanlardan “*ne...ne...*” bağlacının geçtiği cümleleri incelediğimizde yüklemelerinin çoğunun olumsuzluk eki aldığı tespit edilmiştir. “*Ne...ne...*” bağlacının bulunduğu cümlelerde fiilin ister olumlu, ister olumsuz olabilmesi ile ilgili çalışmanın devamında Deny ile Ediskun’un görüşlerine geniş bir şekilde yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırgız Türkçesi, *ne...ne...* Bağlacı, Karşılaştırma Edatları, Singan Kılıç, Kelkel Romanı.

Abstract

In this study, it was emphasized the usage characteristics of the conjunction “*ne...ne...*” in Kyrgyz language. Resources that we have examined were stated that the conjunction “*ne...ne...*” is not commonly utilized in the Kyrgyz written language, but it is mostly used in the southern dialects of Kyrgyz language. Since there are no examples of the conjunction “*ne...ne...*” in the new written texts in Kyrgyz language. Due to this, in this study there were determined sentences in which the conjunction “*ne...ne...*” which is commonly used in two historical novels named “Kelkel” and “Singan Kılıç” written by Tölögön Kasimbekov. When it was analyzed in the sentences that have identified the conjunction “*ne...ne...*” besides the meaning of “*biri*” (one) and “*hepsi*” (all), the elements compared in the sentence which was seen that it is also used in the meaning of “*hemhem*” (both....and), “*da...de...*” (also), “*ya.....ya*” (either....or) and “*mi ... mi*” (question conjunction). In addition, brief information was given also on the evaluations, in the studies on the usage and origin of the conjunction “*ne*”. In these studies, some researchers have evaluated about the origin of the conjunction as Persian origin, while some researchers have appraised it as Turkic. Yudahin stated that two different “*ne...ne...*” conjunctions are used in Kyrgyz language, one of them is the “*ne*” conjunction from Persian, and the other is the “*ne*” conjunction, which means “*ne...ne*” (either.....or) in Turkic. Radloff, on one hand, stated that the predicate is used with the negation suffix at the end of the sentences in which the conjunction “*ne...ne...*” is used in the northern dialects of Turkic, on the other hand he stated that in southern dialects, as in Persian, the predicate of sentences in which the conjunction “*ne...ne...*” is utilized in a positive meaning.

Murataliyev stated that the origin of this conjunction is Persian, but also stated that it was transferred to Kyrgyz language via Uzbek and Tatar languages. Based on this information, after examining the sentences in which the conjunction “*ne...ne...*” is used in the novels, it has been determined that most of the predicates have a negative suffix. There, Deny and Ediskun’s views are given extensively in the continuation of the study on whether the verb can be either positive or negative in sentences with the conjunction “*ne...ne...*”

Keywords: Kyrgyz Language, Conjunction “*ne...ne...*”, Comparative Prepositions, Singan Kılıç, Novels Kelkel.

1. Giriş

Türkçede çok sık kullanılan bağlaçlar, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri anlam ve şekil yönünden birbirine bağlayan, taşıdıkları görevleri ile cümle içerisinde bağlandıkları kelimeler arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli kelimelerdir.

Bu çalışmada Kırgız Türkçesindeki “*ne...ne*” bağlama edatı cümle içindeki kullanımlarından örnekler verilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken “*ne...ne*” bağlacının Kırgız Türkçesinde kullanım şekilleri, işlevleri ve cümle içerisinde cümleye olan katkıları üzerinde durulmuştur. “*Ne...ne*” bağlacının Kırgız Türkçesindeki kullanım

özelliklerine geçmeden önce bu bağlaç üzerinde Türkiye’de ve Kırgızistan’da yapılan çalışmalar hakkında ayrıntılı olarak bilgi vermek yerinde olacaktır.

Jean Deny, “*Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*” adlı eserinde “ne” edatı ile ilgili köken bakımından ister Türkçe ister Farsça olsun esasında cümle içinde olumsuzluk anlamında kullanıldığını belirtmekle birlikte Türkçede olumsuzluk edatı olan “ne”nin “ne”nin bir çeşidi olabileceğini söylemektedir. Farsçada hem tekrarsız ve fiili olumsuz, hem tekrarlı ve fiili olumlu olarak kullanılırken Türkçede bu kullanım, olumsuzluk anlamında tekrarsız kullanılmaz ve bu anlamı veren “ne”lerin yalnız iki defa yinelenmesi gerekmektedir, bu durum, Türkçede iki ya da ikiden çok sayıda yinelenmektedir (1941: 645).

Jean Deny, “ne...ne” bağlacı ile kurulan cümlelerde yüklem olumlu ya da olumsuz olarak kullanılmasını fiili ister olumlu ister olumsuz olabilen, fiili olumsuz olan ve fiili olumlu olan şekilde üç grupta değerlendirmiştir.

A) Fiili ister olumlu ister olumsuz olabilenler

a) Tekrarlı “ne”ler cümledeki hadlerin başında:

1. Cümlede tekrarlı “ne”lerin keşiklediği hadlerden sonuncusu ile ardınca gelen fiil arasında ne bir kelime veya söz, ne de sesle bir duraklama bulunmayarak bunlar birbirinden ayrılıp uzaklaşmamışsa fiil isteğe göre olumlu veya olumsuz şekilde kullanılabilir.

2. Cümlede tekrarlı “ne”lerin keşiklediği hadlerden sonra bir ortaç gelirse bu, yerine ya da isteğe bağlı ister olumlu ister olumsuz şekilde kullanılabilir.

b) Tekrarlı “ne”ler ulaklı cümleler başında:

Tekrarlı “ne”ler bağlamlı fiiller (ulaklar) ile ulanan cümlelerin başında bulunursa bunlar ister yalnız olumlu, ister olumsuz, isterse kimi olumlu kimi olumsuz şekilde de kullanılabilir.

B) Fiili olumsuz olanlar

Tekrarlı “ne”ler cümledeki hadlerin başında:

1. Cümledeki tekrarlı “ne”lerin keşiklediği hadlerden sonuncusu ile fiil arasında uzun, kısa bir kelime ya da bir söz bulunursa ve bunlar birbirinden az çok uzaklaşmış olursa fiil olumsuz kalır.

2. Cümlede tekrarlı “ne”lerin keşiklediği hadlerden sonuncusu ile fiil arasında sesle bir duraklama yapılır ve yine bunlar birbirinden az çok uzaklaşmış ise fiil olumsuz olur.

3. Cümlede tekrarlı “ne”ler ile keşiklenen hadlerden sonra ulak ya da ulaklık tabir suretinde bir bağlamlı fiil gelirse bu ulak fiil olumsuz kalır.

4. Cümlede tekrarlı “ne”lerin keşiklediği hadlerden sonra gelen bağımlı fiil, atfiye ya da haliye sıygalarından biri ise bu daha sonra gelen fiilin olumlu olduğuna göre olumsuz kalır.

5. Tekrarlı “ne”ler, fiili daha önce söylenen devrik nesir bir cümlede ya da nazımda sonraya kalmışsa fiil olumsuz yazılır.

C) Fiili olumlu olanlar:

a) Tekrarlı “ne”ler cümlelerdeki hadlerin başında:

1. Cümledeki tekrarlı “ne”lerin keşiklediği hadlerden sonra gelen bağlamlı fiil atfiye ya da haliye sıygalarından “kiplerden” biri ise bu daha sonra gelen fiilin olumsuz olduğuna göre olumlu bırakılır.

2. Cümlede tekrarlı “ne”lerin keşiklediği hadlerden sonra gelen fiil, sorulu ise olumlu bırakılır.

b) Tekrarlı “ne”ler cümle başlarında:

1. Tekrarlı “ne” aynı ya da ayrı yargıda olan müstakil cümlelerin başında bulunarak onları keşiklemek yoluyla birbirine bağladığı zaman fiil olumlu bırakılır (1941: 646-649).

Deny, çalışmasında yukarıdaki kullanım özelliklerini açıkladıktan sonra bu edatın Türk halk edebiyatı ve Divan edebiyatında olduğu gibi Tanzimat ve sonrası Türk edebiyatlarında, edebiyat dışı yapıtlarda ve halkın konuşma dilinde yerine göre olumsuz ya da olumlu, ister olumlu ister olumsuz şekilde kullanılmış olduğunu belirterek yıllardır bunların nerede ve nasıl

kullanılması gerektiğini saptayacak belirgin esasların ortaya konmamış olduğunu belirtmiştir (1941: 650).

Haydar Ediskun, “*Türk Dilbilgisi*” adlı çalışmasında “*ne... ne*” bağlacı ile ilgili şunları dile getirmiştir:

A) Tekrarlı “*ne*”lerin biçimce olumlu, anlamca olumsuz cümle kuruluşları:

a. Tekrarlı “*ne*”lerin her biri ayrı bir cümlede ise fiiller olumlu kalırlar. Fakat cümleler biçim olarak olumlu, anlam olarak olumsuz olurlar.

b. Tekrarlı “*ne*”lerin her biri ayrı bir cümlede bulunup da ikinci cümlede fiili düşmüşse birinci cümlede fiili olumlu kalır. Fakat cümleler biçim olarak olumlu, anlamca olumsuz olurlar.

B) Tekrarlı “*ne*”lerin biçimce ve anlamca olumsuz cümle kuruluşları:

a. Cümledeki fiil tekrarlı “*ne*”lerden önce gelirse fiil olumsuz kalır ve cümle biçim olarak da anlam olarak da olumsuz olur.

b. Tekrarlı “*ne*”ler şartlı bir cümlecikte bulunuyorsa şartlı cümlecğin fiili olumsuz kalır.

c. Tekrarlı “*ne*”ler bir ulaç ile kurulmuş bir cümlecikte bulunuyorsa ulaç olumsuz kalır.

ç. Bir cümlede tekrarlı “*ne*”lerden sonuncusu ile fiil arasında birtakım kelime ya da kelime öbekleri girerse fiil olumsuz kalır.

d. Tekrarlı “*ne*”lerden sonra anlamlı bir susuş yapılacak olursa fiil olumsuz olur.

C) Tekrarlı “*ne*”ler bir isim-fiil ya da bir ortaç ile kurulmuş cümlecikte bulunursa bu isim-fiil ya da ortaç yerinde ya da zevke göre olumlu ya da olumsuz da kalabilir.

Ç) Tekrarlı “*ne*”ler karşıt anlamlı kelimeleri bağladığı zaman fiil olumlu olur. Fakat ne’ler bu karşıt kelimelerin ikisini de olumsuz duruma getirdiği için cümle bunların ikisi ortasını gösterir (1999: 317-318).

Ergin, “*Türk Dil Bilgisi*” adlı çalışmasında “*ne...ne*” bağlama edatını “*karşılaştırma edatları*” başlığı altında değerlendirerek bu edatların fonksiyonlarını da karşılaştırılan unsurlardan “*biri*”, “*hepsi*” ve “*hiçbiri*” şeklinde üçe bölmüştür. Bunlardan “*ne...ne*” edatının “*hiçbiri*” ifadesi için kullanıldığını göstermekle birlikte Türkçe kökenli olduğunu belirtmiştir. Ergin, “*ne...ne*” edatının “*hiçbiri*” ifadesiyle olumsuzluk edatı olduğu için kullanıldığı cümlelerin fiilinin de genellikle olumlu olduğunu belirtirken aynı zamanda olumsuz olarak da kullanıldığını ifade etmiştir (1993, 353-354).

Mehmet Kaya Bilgegil, “*Türkçe Dilbilgisi*” adlı eserinde “*ne...ne*” bağlaçlarıyla kurulan cümlelerde terimlerin sıralı bir olumsuzluk ifade ettiğini belirterek şu şekilde değerlendirmiştir:

Bu bağlaçların bulunduğu cümlelerde genel olarak fiiller olumlu şekilde kullanılır.

“*Ne*”lerin sıralandığı terimler temel cümleye ait yüklemden önce gelirse yüklemi olumsuz yapmak caizdir.

Temel cümle sorulu ise cümlede yüklemi olumlu şeklini korur.

“*Ne*”lerin sıralandığı terimleri takip eden bağ fiiller, olumsuz halde yazılır.

“*Ne*”lerin sıralandığı terimleri aynı yüklem takip ederse bu yüklemden sonuncusu söylenmez.

“*Ne*” bağlacını taşıyan terimlerin birini olumlu, diğerini de olumsuz yüklem takip ederse bu bağlaç grubu tereddüdü ifade eder.

Diğer öğelerden önce söylenen yüklem olumsuz şekilde kullanılır.

Tekrarlanan “*ne*” bağlacının bulunduğu cümlelerde yüklemden önce olumsuzluğu pekiştiren bir söz bulunursa yüklem olumsuz şekilde yazılır (1982: 157).

Konuyla ilgili Zeynep Korkmaz, “*Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*” adlı çalışmasında “*ne...ne*” bağlacının yapısı bakımından zamir kökenli olduğunu belirtmekle birlikte görevdeş veya zıt anlamlı kelimelerin başına gelerek bunları arka arkaya sıralayan bu bağlacın aynı zamanda sıraladığı öğelerden “*hiçbiri*” anlamını veren “*red*” bir “*olumsuzluk*” bildirme

işlevi taşıdığını ve cümle içinde ikiden fazla tekrarlı olarak kullanılabileceğini, “de” bağlacı ile de pekiştirilebileceğini belirtmiştir (2019: 938).

Sezai Güneş, “*Türk Dil Bilgisi*” çalışmasında “ne...ne” bağlacı ile ilgili sıralanan unsurlar arasında olumsuz yönde ilgi kuran denkleştirme edatı olarak bahsetmiştir. Güneş’e göre “ne...ne” edatı, sıralanan unsurlardan hiçbirinin, kurulan ilgi içerisinde yer almadığını gösterir. İlgiyi “ne...ne” edatı olumsuzlaştırdığı için cümlenin yükleyeni olumlu halde bulunur. Ancak cümle uzun ise yükleyenin de olumsuz olmasında bir sakınca yoktur (1997: 259).

Nurettin Koç, “*Yeni Dilbilgisi*” adlı çalışmasında bağlaçların kullanım özelliklerini belirtirken “ne...ne” bağlacı için tümceleri olumsuzluk belirterek bağladığını göstermiştir (1990: 186).

“*Türkçe Sözlük*”te “ne...ne” bağlacının kökeni Farsça olarak belirtilmekle birlikte cümledeki öğeleri veya cümleleri birbirine bağlayan ve olumsuzluk anlamı katan tekrarlı bağlaç ve “hem...hem” bağlacının karşıtı olarak açıklanmıştır. “Ne...ne” bağlacı, anlamca olumsuz olan cümlelerdeki fiilin olumlu kalmasını gerektirir (1998: 1644).

“*Türkçe Sözlük*”e göre “ne” bağlacı ile bağlanan özne veya cümlelerden önceki fiiller aşağıdaki durumlarda olumsuz olarak kullanılır.

a. Fiil, “ne” ile bağlanan özne veya cümlelerden önce gelirse fiil olumsuz şekilde kullanılır.

b. “Ne” bağlacı ile yapılan cümlelerin fiili şartlı olursa fiil olumsuz şekilde kullanılır.

c. Fiilden önce olumsuz bir anlam katan bir ünlem veya zarf bulunursa fiil olumsuz şekilde kullanılır.

d. *-diği, -eli beri, -inceye kadar, -ince, -dikçe, -dikten sonra* veya *-den önceki* biçimindeki zarf-fiiller ile kullanıldığında fiil olumsuz şekilde kullanılır (1998: 1645).

Tahsin Banguoğlu, “*Türkçenin Grameri*” adlı çalışmasında “ne...ne” bağlacını ulama bağlamları başlığı altında olumsuz (1974: 391) olarak belirtmekle birlikte köken olarak yabancı asıllı bağlamlar içinde değerlendirmiştir (1974: 395).

Necmettin Hacıeminoğlu, “ne...ne...” edatını kuvvetlendirme ve denkleştirme edatları içerisinde ele alarak tarihi Türk lehçelerinde “ne...ne” ve “ni...ni” şeklinde kullanıldığını belirtmekle birlikte edatın cümle içerisinde kullanılışıyla ilgili J. Deny’nin yukarıda vermiş olduğu bilgilere atıfta bulunmuştur (1992: 265-266).

Kırgızistan’da ve Türkiye’de Kırgız Türkçesi üzerinde yapılmış olan çalışmalarda ne bağlacı ve onun kullanım şekilleri ile ayrıntılı bilgilere rastlanmamakla birlikte Kasapoğlu Çengel’in “*Kırgız Türkçesi Grameri*” adlı çalışmasında “ne...ne” bağlacı “karşılaştırma bağlaçları” başlığı altında ele alınarak ayrıntılı bilgi verilmemiştir (2020: 314).

Radloff, “*Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy*” adlı çalışmasının 3.cildinin 1.bölümünde “ne” kelimesinin üç farklı şeklini belirtmiştir. Bunlardan birinci ve ikinci şekli Türkçedeki “ne”dir. Üçüncü şeklinin kökenini ise Farsça olarak belirtmiştir ve bu şeklinin ise Müslüman edebiyatının etkisi altındaki kuzey lehçelerinde, cümle içerisinde fiilin olumsuz biçimleriyle birlikte kullanıldığını belirtirken güney lehçelerinde ise Farsçanın etkisi ile “ne” bağlacının cümlede fiilin olumsuz biçiminin yerini aldığını belirtmiştir (1905: 666-669).

Yudahin, “*Kırgızca-Rusça*” sözlüğünde iki şekil “ne...ne” bağlacına yer vermektedir. Bunlardan birincisi “ne...ne” şeklinde Rusçadaki “*ili...ili...*”, “*ne to...ne to...*” yapısı ile aynı yapıda kullanılan Türkiye Türkçesindeki “*ya...ya*”nın karşılığıdır. *Al kezde ne cıyırma, ne cıyırma birdegi kuragım* “O zaman ya yirmi ya yirmi bir yaşındaydım”. İkinci şekil ise aynı şekilde “ne...ne” şeklinde olup yazar tarafından Farsça kökenli olduğu ve Kırgız Türkçesinin güney ağızlarında kullanıldığı belirtilmiştir. *Bizdin tilibiz ne tacik emes, ne kırgız emes* “Bizim

dilimiz ne Tacikçe değil, ne Kırgızca değil” (1965b: 55). Bu cümleyi “Bizim dilimiz Tacikçe de değil, Kırgızca da değil” ya da “Bizim dilimiz Tacikçe de Kırgızca da değil” şeklinde aktarmak mümkündür.

Muratallyev, bağlaçlarla ilgili yapmış olduğu “*Azırkı Kırgız Tilindegi Baylamtalar*” adlı çalışmasında “*ne*” bağlacını “*ce*” bağlacı ile birlikte ele almıştır. Yazar, eserinde Kırgız Türkçesinde “*ne*” bağlacı ile birlikte kullanılan “*ce*” bağlacının kökeni eski yazılı metinlerde “*ya*” olarak geçtiğini kaydetmiştir. Aynı zamanda Kırgız Türkçesinde sesteş iki farklı “*ne*”nin bulunduğunu, bunlardan birinin Türkçe kökenli soru zamiri olduğunu bir diğersinin ise bağlaç olarak kullanıldığını ve köken olarak da Farsça olduğunu belirtmiştir. Bağlaç görevinde kullanılan ve Farsça olarak belirttiği “*ne*”nin ise Kırgız Türkçesine Özbek ve Tatar Türkçesi aracılığıyla geçtiğini kaydetmiştir (1959: 31-33).

“*Azırkı Kırgız Adabiy Tili*” adlı çalışmada “*ne*” bağlacı “basit bağlaçlar” başlığı altında gösterilmekle birlikte cümle içinde aldığı görevler ile ilgili bilgi verilmemiştir (2009: 490). Ancak çalışmanın devamında *acıratkiç baylamtaluu teñ baylanıştağı tataal süylöm* “karşılaştırma bağlaçları ile yapılmış birleşik cümle” başlığı altında *ce* “*ya*” ve *ce bolboso* “*ya da*” şeklindeki bağlaçlarla kurulmuş cümlelerin özellikleri hakkında bilgi verilirken “*ne*” bağlacı, “*ce*” bağlacının bir varyantı olarak değerlendirilerek az da olsa bazı yazarların eserlerinde görüldüğü belirtilmiştir (2009: 705).

“*Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası*” adlı çalışmada da “*ne*” bağlacı “basit bağlaçlar” başlığı altında “*ce*” bağlacı ile yan yana “*ce/ne*” şeklinde gösterilmiştir (1980: 501). “*Ce*” veya “*ce bolboso*” karşılaştırma bağlaçları ile kurulmuş olan birleşik cümlenin içerisinde bulunan basit cümleler, etraftaki göze görünmeyen şeyleri, olayları basit bir şekilde gösterirken cümle içerisinde biraz kaygı ve hoşnutsuzluğun yansımaları da bulunur. Bu durumda bu basit cümlelerin her birinin yüklemi olumsuzluk eki almış fiillerden veya olumsuzluk bildiren *yok* kelimesi ile kurulur (2009: 705).

Bilge Özkan Nalbant, *ne* bağlacının kökeniyle ilgili yabancı bir dilden Türkçeye girdiği görüşünde olmakla birlikte, Vladimirtsov’un Moğol’ca “*neme*” ile Türkçe “*yeme*” arasında kurduğu ilişki, Kotwicz’in *ye me* kelimesi için *ye* “bütün, umumi”+ *me* “da, de, dahi” şeklinde yaptığı etimolojiyle “*Kutadgu Bilig*”de farklı nüshalarda birbirinin yerine kullanılan “*ya*”, “*ne*” ve “*me*” edatlarının durumu göz önünde bulundurularak “*ne*”, “*me*” ve “*ya*” kelimelerinin ilişkisi üzerinde durulması gerektiğini belirtmiştir (2003: 85).

Nergis Biray, “*Kazak Türkçesinde “ne” Kelimesi ve İşlevleri*” adlı çalışmasında *ne* bağlacının kökeni ile ilgili Bilge Özkan Nalbant’ın görüşleri dikkate alınarak tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini vurgulamakla birlikte *ne* kelimesinin Kazak Türkçesinde tek başına bağlama edatı olarak kullanımını sürdürdüğünü belirtmiştir (2013: 214).

Bu çalışmada *ne* bağlacının kökeni ve kullanımı ile ilgili yapılan çalışmalar hakkında yukarıda kısa bir bilgi verildikten sonra Tölögön Kasımbekov’un “*Kelkel*” ve “*Sıngan Kılıç*” adlı tarihi romanları örneğinde Kırgız Türkçesindeki kullanımı ve işlevleri üzerinde durulacaktır.

Söz konusu romanlarda geçen “*ne*” bağlama edatı, tespit ettiğimiz cümlelerde yaygın olarak “*ne...ne...*” göreviyle birlikte “*ya...ya...*”, “*da...de...*”, “*hem...hem...*” ve “*mi...mi...*” görevinde kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle tespit ettiğimiz bu cümleler, beş başlık altında ele alınmıştır.

2. “Ne” Bağlacının “ne...ne...” Görevinde Kullanılması

Bu başlık altında incelemiş olduğumuz cümlelerde geçen “*ne...ne...*” bağlacı cümle içerisinde hiçbir ifade için kullanıldığı görülmektedir.

Kemise kemiyt, biröö da akıldı aşırıp, köböytüp almakçı bolup da, ne aşırıp, ne köböytüp ala albayt- çöyçögünön aşırıp tögülöt (Kelkel, 1990: 58).

“Eksilirse eksilir, biri de çıkıp aklını kullanarak çoğaltmak istese de ne arttırıp ne de çoğaltamaz, çanağından taşar”.

Ne çögö albay, ne cez buylasın cırdırıp kete albay kazıkka tınımsız aylanıp turgandır (Kelkel, 1990: 61).

“Ne çöküp ne bakır olan burunsağını yırtıp gidemeden kazık etrafında durmadan dönüyor olmalıdır”.

Komuzçu da meltirey közün cumgan boydon, korduk menen öçöştük, kaygı menen kayrat, sinuu menen ergüü arasında ne ölüm kasireti, ne ömürdün ümüt nişanası, arañ gana tinoosunan üzül-kesil gana demi kalgan (Kelkel, 1990: 126).

“Kopuzcu da sessizce gözleri kapalı şekilde, eziyet ile intikam, kaygı ile gayret, kırılma ile dinlenme arasında ne ölüm hasreti ne ömrün ümit nişanesi, sadece boğazında kısık bir nefesi kalmıştı”.

Ne soylogon cılan sorup ketpey, ne şimşigen tülkü cep ötpöy, ne tünküsünükü, kündüzü ılaçın tap kılбай bağıştıgo?! (Kelkel, 1990: 179)

“Ne sürünen yılan yutmadan ne iz süren tilki yemeden ne de gece gündüz kuşa yemmeden beslemişlerdi ya?!”.

... Turmuş erecesi, adebi, mıyzamı ne cıgaçka, ne köp terige, ne taşka, ne bışırılğan ılayga cazılбай oozeki ayılıp kelgen el (Kelkel, 1990: 193).

“Hayat tarzı, adabı, töresi ne ağaca, ne deriye, ne taşta, ne pişirilmiş çamura yazılmadan sözlü olarak söylene gelen halk”.

Biz taraptan ne bir kısım, ne bir taarında turgan birdeme dele bolo koygon çok (Kelkel, 1990: 195).

“Bizim tarafımızdan ne bir baskı, ne de darıltacak bir şey olmadı”.

Bu sapar ne kızıulugu taragan, ne kuulanganı- keypi kadırese cumşarıp kalgan (Kelkel, 1990: 204).

“Bu sefer ne siniri dağılmıştı, ne de kurnazlığı- şekli tamamen yumuşamıştı”.

Oşol tapta bir tarapka kayırlıgıs bolup kete berer, ne ömür, ne ölüm, tobokelge baş baylaar sanaanın akırına cakındadı (Kelkel, 1990: 237).

“O sırada bir yana kımıldayamayacak şekilde gider, ne ömür, ne ölüm, teslim olduğu kaygının sonuna yaklaştı”.

Ne özüörünön, ne bötöndön kim, kaysı törö uşintip anı tüşünüp, kastarlap, anı adam, anı ırçı dep baalap oturdu ele?! (Kelkel, 1990: 255).

“Ne kendilerinden, ne yabancılardan birisi, hiç bir bey bu şekilde onu anlayarak, destekleyerek; onu insan, ozan diye değerlendirmişti”.

Ne bir daragı, ne bir catkan taşı aga çooçun emestey (Kelkel, 1990: 283).

“Ne bir ağacı, ne de yattığı bir taşı ona yabancı gibi değil”.

Bul cerdik bolbosom ele eç bir ne alasam, ne bersem çok ele kanın moynuma kötörö berembi biröönün (Kelkel, 1990: 314).

“Buralı olmadığım halde, ne hiçbir alacağım, ne de vereceğim yokken birisinin kanını üstlenecek miyim?”.

Kuday urup, ne kök keltek menen, ne şirin söz menen oñgo bastıra albay otursak emi?! (Kelkel, 1990: 324).

“Allah kahretsin, ne dayak ile ne de tatlı söz ile doğru yola koyamadan kalırsak şimdi”.

Az kor bolup ne kудaydan, ne pendeden buga aralcı tabılbagandan soñ (Kelkel, 1990: 347).

“Az hor olmuş, ne Huda’dan ne de kuldandan yardım olmadığı için”.

Tişteym desem azuum bolboso, süzöyün desem müyüzüm bolboso, ne korunarga köñülüm, cılınarga tügüm bolboso! (Kelkel, 1990: 364).

“Isırmak için dişim, toslamak için boynuzum olmasa, ne korunmağa gönlüm, (ne de) ısınmağa tüyüm olur!”.

Caş cubandın kumar otun ne abiyir kütüm, ne şariyat adebi, ne künçül erdin kaarı calp öçürdü belem, eki cagın karanıp, kirip ketti üyünö (Kelkel, 1990: 131).

“Genç kumanın arzularını ne vicdanı, ne şariat adabı, ne nöbetleşe kocanın kahrı söndürmüştü, etrafına bakınarak evine girdi”.

Erini kımtılap, kılıçtı sabınan bek karmap, közün cuma toktolo kaldı basmacı, oşol tapta bütkül oy-sanaası kumkuut bolo, uşul azır ne kılıçtı şiltepkalar, ne taşka çabar abalda (Kelkel, 1990: 314).

“Eyerini düzeltip kılıcını sapından sımsıkı tutarak gözleri kapalı şekilde durdu kaldı basmacı, o sırada bütün düşünceleri sarsılarak ne kılıcı sallayacak ne de taşla vuracak durumda”.

Bir ubakta, dağı ele közün açpay, köñülünö tüşkön acayıp nişanadan ne süyüngön, ne sürdöngön abalda demige kübürödü eşen (Kelkel, 1990: 103).

“O sırada, hala gözünü açmadan beğendiği acayıp nişaneden ne sevinmiş ne de çekinmiş bir halde nefes nefese kalarak mırıldadı hoca”.

Kurmancan baybiçe ne çıdap, ne “özüm cebegen et boroku bolsun” dep taba oylop otura albay bel baylap kelip turganı boluçu (Kelkel, 1990: 117).

“Kurmancan Hatun ne dayanarak, ne de “kendim yemediğim fokur fokur olsun” diye düşünerek oturamadan hazırlanıp gelmişti”.

-Ne özübüz çooçup, ne alardı çooçutup albaylı, böödö atış bolup ketpesin (Kelkel, 1990: 332).

“-Ne kendimiz ürküp ne de onları korkutmayalım, beyhude savaş çıkmasın”.

Inagının suroosuna ne baş çaykagan çok, ne baş iygen çok (Sıngan Kılıç, 1998: 77).

“Arkadaşının sorusuna ne kafa salladığı, ne başını eğdiği yok”.

Kaçanga deyre birin toodo, birin oydo, ne ölüktön, ne tirikten kabar alışpay, calgızdap kor bolup cürösünör?! (Sıngan Kılıç, 1998: 141).

“Nereye kadar biriniz dağda, biriniz ovada, ne ölüden ne de diriden haber almadan yalnız başınıza hor olarak yaşarsınız”.

Ne kubanıç, ne kooptu bir okuya sezgeni belgisiz (Sıngan Kılıç, 1998: 151).

“Ne mutlu, ne de tehlikeli bir hadise sezdiği belirsiz”.

Ne kaygırbay, ne kubanbay nesteyip kala berdi (Sıngan Kılıç, 1998: 154).

“Ne kaygılandı ne sevindi, nutku tutuldu”.

Ne kural kezep, ne kerney bakıldatıp, aldınan çıkkın el bolgon çok (Sıngan Kılıç, 1998: 158).

“Ne silah dayayıp, ne de borazan üfleyerek karşılayan halk olmadı”.

Kurmancan meltirep cer tiktep, kabagınan ne kubanganı, ne çooçuganı baykalbay tuncuray tüştü (Singan Kılıç, 1998: 163).

“Kurmancan sessizce yere bakarak çehresinden ne sevindiği ne de korktuğu bilinmeden sessizliğe büründü”.

Eñ artta Abilbiy, irañinen ne kubanç, ne koop körünböyt (Singan Kılıç, 1998: 325).

“En arkada Abil Bey, renginden ne sevinç ne de endişe anlaşılır”.

Şabdan- murza, sıpaa, sılık, kılaysan kara murutunan cımıyıp, közü külündöp dili tazabı, ne kebinen bemaani, ne cüzünön beyadep birdeme ketirbeyt (Singan Kılıç, 1998: 430).

“Şabdan Mirza, nazik, kibar, azıcık kara bıyığı altından sırtarak gözleri gülümseyip gönlü temiz midir ne sözlerinden manasız, ne de yüzünden edepsiz bir şey görülür”.

Ne kimdir biröönü izdeybi, ne tirüü biröö barbı deybi (Singan Kılıç, 1998: 121).

“Ne birini arar, ne diri biri var mı der”.

Meyli, ne şıltoo aytıp, ne doo aytıp kiñirılıp oturbaylı (Singan Kılıç, 1998: 162).

“Tamam, ne bahane üreterek ne de dava ederek kırılmayalım”.

3. “Ne” Bağlacının “da...de...” Görevinde Kullanılması

Bu başlık altında incelemiş olduğumuz cümlelerde geçen “ne...ne...” bağlacı cümle içerisinde hepsini ifade etmek için karşılaştırma edatı olan “da...de...” edatı görevinde kullanıldığı görülmektedir.

Biröönün tuuganı, biröönün tamur-söögü, işi kılıp, kıybağan adamı kelip, ne kaytarı, ne uşulboydon dareksiz keteri bolcogus, koş aytışıp kaluuga kelişken (Kelkel, 1990: 127).

“Birisinin akrabası, birisinin can ciğeri, bir şekilde, kıyamadığı insanı gelip dönüşü de, bundan böyle habersiz gideceği de belirsiz, vedalaşmaya gelmişlerdi”.

Ne oozaçpay, ne köz irmebey meltirep ele tiktep oturat (Singan Kılıç, 1998: 75).

“Ağız da açmadan, göz de kırpmadan sessizce bakıyor”.

Ne ökünörün, ne köñülgö tötök kılarnı takmınday albayt, ne “tagdır uşugo” dep, müñküröp moyun sunalbayt (Singan Kılıç, 1998: 450).

“Pişman olacağını da, memnun olacağını da tahmin edemez, “hayat budur galiba” diye kaygılanarak da teslim olamaz”.

-Ookat kılıp bere albasam, cakañardı ağartıp tura albasam, ne beri bolboy, ne narı bolboy... (Singan Kılıç, 1998: 224).

“- Yemek de yapamam, yakanızı da ağartamam, ne ileri ne de geri olmadan...”.

4. “Ne” Bağlacının “mı...mı...” Görevinde Kullanılması

Bu başlık altında incelemiş olduğumuz cümlelerde geçen “ne...ne...” bağlacının cümle içerisinde kuvvetlendirme edatı olan “mı...mı...” edatı görevinde kullanıldığı görülmektedir.

Irsayıp külgön bolup ne irakmatı, ne keyişi ekeni belgisiz (Kelkel, 1990: 87).

“Sırtarak gülüyormuş gibi teşekkürü mü kaygısı mı olduğu belirsiz”.

Kantalagan kızıl köz, ne tabalaganıbı, ne booru açıganıbı, köpkö imerip tiktedi (Kelkel, 1990: 121).

“Kızarmış olan kızıl göz, sevinç midir, acıma mıdır uzun süre baktı”.

Cönü çok, obu çok dımak kütküdüy Kurmancan-bübü ne han ordosunda, ne bek örgöösündö tuulgan bele?! (Kelkel, 1990: 150).

“Sebepsiz, yersiz istek içinde olacak kadar Kurmancan han sarayında mı, beyin otağında mı doğmuştu?!”.

Ne sürdödübü, ne şaşıldı, celdiregendey tez kayırıp bütörö cürögü düküldöp oturup kaldı (Kelkel, 1990: 388).

“Heyecandan mı, aceleden mi, çabucak bitirerek oturdu kaldı”.

Üç kıl, üç başka çınalıp küülönöt, çertkende birin biri toluktagan üç ün çıgat da, oñ koldun kağışına, sol koldun beş mancasının terip basışına caraşa mukamdalıp, adamın oynasanaasındaki ne armanbı, ne nazduu köñülbü, ne albuut kubanıçıbı, ne parenenin sayraşı, ne keñ tabiygattın şardanşañbı, işi kılıp özgöçö bir maani tuydurgan köp ün tolkun- küü caralat (Kelkel, 1990: 389).

“Üç kıl, üç farklı şekilde akort edilir, çaldığında birbirini tamamlayan üç ses çıkar, sağ elin vuruşuna, sol elin beş parmağının basmasına göre nağme çıkararak insanın düşüncelerindeki ukde midir, nazlı gönül mü, ateşli sevinç mi, yoksa kuşların ötüşü mü veya geniş tabiatın neşesi mi, bir şekilde ayrı bir anlam hissettiren birçok ses dalgası- nağme ortaya çıkar”.

Kulan çaar argımak temindirbey ne baskanı, ne uçkanı sezilbey (Sıngan Kılıç, 1998: 387).

“Kulan boz at, ayaklarına üzengi vurmaktan yürüdüğü mü uçtuğu mu hissedilmeden”.

5. “Ne” Bağlacının “hem...hem...” Görevinde Kullanılması

Bu başlık altında incelemiş olduğumuz cümlelerde geçen “ne...ne...” bağlacının cümle içerisinde hepsini ifade etmek için karşılaştırma edatı olan “hem...hem...” görevinde kullanıldığı görülmektedir.

A tayekesi bopboz, korlugunun eki közünön çaş körünö ne kurgabay, ne tögülüp ketpey cıltırap turgan (Kelkel, 1990: 76).

“Dayısının rengi solmuş, iki gözü yaşlı, hem kurumadan hem dökülmeden parlayıp duruyor”.

Törö alaktap, ne ırdooçunu “koy” debey, ne aydooçudan ayoo suranbay ulam Toktoguldu korgoloy, ulam sop kamçıga öz tula boyun dalbas kıla toskulayt (Kelkel, 1990: 130).

“Efendi korkudan gözleri fırlayacakmış gibi hem şarkıcıya “yapma” demeden, hem de sürgün edecek olandan af dileyemedi Toktogul’u koruyarak kırbaçlara karşı kendi vücudunu siper ediyordu”.

Ne süyünö albay, ne kaygıra albay, oozuna söz kirbey cer tiktep oturup kaldı Toktogul (Kelkel, 1990: 184).

“Hem sevinmeden, hem de kaygılanmadan ağızına söz gelmeden yere bakarak durdu kaldı Toktogul”.

Ne kamçı üyürüpöy, ne temintpey, beli solk etpey, soorusu kıl etpey corgolop barattı (Kelkel, 1990: 187).

“Hem kamçı sallamadan, hem üzengiye vurmaktan, beli kıpırdamadan, sağrısı kıpırdamadan hızlıca yürüyordu”.

Ne eerçiy alışpay, ne ters burulup ketişe alışpay dendaroo bolo añkayıştı (Kelkel, 1990: 196).

“Hem arkasından gidemeden, hem ayrı düşmeden mütereddit şekilde ağzı açık vaziyette kaldılar”.

“*O, attiñ ay... ne Kerimbaydın kolunan ölböy, ne alıskı Sibirde çok bolboy... attiñ ay, emi uşu adam sıyagınan ketken karakçılardın kolunan ölüm tabamınbı?*” (Kelkel, 1990: 310).

“Hey, eyvah... Hem Kerimbay’ın elinden ölmeden, hem de uzaktaki Sibirya’da yok olmadan... Eyvah, şimdi bu insanlığını yitirmiş haramilerin elinden mi ölürüm”.

Ne canduunun şıbışı emes, ne şamal epkini emes, ne daraktın şooduru emes, bu öz sanaasınan gana caralğan künügö miñ kaytalangan şokum (Kelkel, 1990: 392).

“Hem bir canlının sesi, hem rüzgârın esintisi, hem de ağacın gıcirtısı değil, bu sadece kendi kaygısından ortaya çıkan her gün bin kez tekrarlanan sestir”.

Ne sezip, ne kimdir biröödön ayla suragısı gelgendey, ne akılı aldastay tüşkündöy Maamıtбек eki cagın, artın kaysañday karanıp aldı (Kelkel, 1990: 155).

“Hem sezip, hem herhangi birisinden çare bekler gibi hem de akılı telaşa kapılmışçasına Mamıtбек iki yanına ve arkasına bakındı”.

Ne tootmokson, ne atanın köñülgö albamaksan boluşup kemsintti (Kelkel, 1990: 90).

“Hem umursamamış hem de atayı dikkate almamış gibi küçümsediler”.

“*Vaay, canga ölçögön buudanın tartuulap ciberdigo bizdin bek, bu ne canın, ne imanın koşo bergeni...*” *dep camandıkka coorup, kalıp kalıştı* (Kelkel, 1990: 240).

“Eyvah, en sevdiği atını hediye etti bizim bey, bu hem canını, hem imanını birlikte vermesidir...” diye kötülüğe yordular”.

-Atı tuylap, eki közü ne kan köksöp, ne ıylamsırap, çaşıldana kızarıp çıktı (Kelkel, 1990: 341).

“-Atı huysuzlanarak iki gözü hem kan hem de gözyaşı dökerek yşarıp kızardı”.

Öz ömürü tespedey sanalıp, az da bolso ne cakşı küñün, köpbolso da ne tartkan azabın estep, türkün adamdın üröyü köz aldına kelip, biröñünün aytkan ne cumşak, ne katuu sözü, ne çağır, ne muñayım ünü kulağına cañılanıp, ömür sabaktarın kayradan öz baamınan ötköröt (Kelkel, 1990: 386).

“Kendi ömrü tespih gibi sayılarak az da olsa hem iyi günlerini, çok olsa da hem çektiği azapları hatırlayarak türlü insanın sureti gözleri önüne gelerek birisinin söylediği ne tatlı ne sert sözü, ne keskin ne mülayim sesi kulağında yankılanarak hayat öyküsünü kendi zihninden geçirir”.

Ne tışka çıgıp cer körböppüz, ne öskön bir elden taalim alalı debeppiz (Sıngan Kılıç, 1998: 160).

“Hem dışarı çıkıp yer görmemişiz, hem de gelişmiş bir halktan talim alalım dememişiz”.

-Ne er cırgalın körbösöm, ne bala cıtın sezbesem- ubayı kaysı ömürdün (Sıngan Kılıç, 1998: 252).

“-Hem koca rahatını görmesem, hem çocuk kokusunu hissetmesem- kaygısı nedir ömrün”.

6. “Ne” Bağlacının “ya...ya...” Görevinde Kullanılması

Bu başlık altında incelemiş olduğumuz cümlelerde geçen “ne...ne...” bağlacının cümle içerisinde karşılaştırılan unsurlardan birini ifade etmek için “ya...ya...” karşılaştırma edatı görevinde kullanıldığı görülmektedir.

“*Me, baykuş, moynuña ne sıyırtmak tüşörünö, ne bir ok zarp boloruna az kaldı, me armanındı çıkarıp al...*” *değendi tüşündü Toktogul anın közünön* (Kelkel, 1990: 25).

“Al, zavallı, boynuna ya kement geçecek, ya bir ok saplanacak az kaldı, al içindeki endişelerini çıkart...” dediğini anladı Toktogul onun gözlerinden”.

Birööo şol tapta ne tıştan kirip, ne tündüktön tüşüp kelerin kütökön sıyaktuu ulam baş burup, karana berdi (Kelkel, 1990: 154).

“Birisini o sırada ya dışarıdan girip ya da tepeden ineceğini bekliyormuşçasına süreli etrafına bakındı”.

Bir balee bar... Ne kızıl asker keke catat, ne Moydun birdeme bolgon...(Kelkel, 1990: 335).

“Bir felaket var... Ya kızıl asker geliyor, ya da Moydun’a bir şey oldu...”.

Ne kulağı çıp büttü, ne tyaktan atışuu toktodu (Kelkel, 1990: 342).

“Ya kulağının zarı patladı ya da uzaktaki atışma durdu”.

“*Ee...-dep, anı ne urunar buyum, ne miner at sıyaktuu mamile kılğanına asteydil köñülü sındı Toktoguldun* (Kelkel, 1990: 93)”.

“*Ee...- diye onu ya kullanacak eşya, ya binecek at gibi muamele ettiği için gönlü kırıldı Toktogul’un*”.

Ne cüyö suraşka, ne batasın almakka, ne cön ele salam aytıp cüz körüşüp koymokko kelgen el köp (Kelkel, 1990: 98).

“Ya hal hatır sormaya, ya duasın almağa, ya öylesine selam verip görüşmek için gelenler çok”.

Közünön zaar kördü Moydun, oşol zamat ne tarıntıp, ne uyalıp kaluu orduna itatayı tutuldu (Kelkel, 1990: 327).

“Gözlerinden zehir gördü Moydun, o sırada ya darılıp ya da utanmak yerine öfkesine hâkim olamadı”.

Ne başı aylanıp ketti, ne körböy küyöyün dedi, Enver paşa kayta kayrılıp karay albay te aldı cakta arkan boyu kalgan ayrı belesten közü ötüp, oozun aça entigip, kulaçtap cıgıldı (Kelkel, 1990: 341).

“Ya başı döndü, ya da görmeden kahrolayım dedi, Enver Paşa geri dönüp bakmadan ta ileride küçücük kalan kıra bakarak ağzını açıp nefes nefese kalarak kollarını açıp yere serildi”.

Biyliği da çoñ akimderibiz bar, al akimder ne caratat, ne caratpay koyo alat (Singan Kılıç, 1998: 437).

“Yönetimi yüksek idarecilerimiz var, o idareciler ya uygun görürler ya da uygun görmeyebilirler”.

Akırı mindan ne öz kanı menen cuunup, ne başka dağı biröönün kanına satıp almayınca kutulbasına közü cetip cürgön (Singan Kılıç, 1998: 160).

“Sonunda bundan ya kendi kanı ile yıkanıp, ya da başka birisinin kanını satın almadan kurtulamayacağımı kestirmişti”.

Bügün biz kılğan şartname erteñki küni ne caratılбай, ne kem baa bolup kalsa, orustar curtkı eçteme emes, a bizdin birtke curtun başına kıyınçılık tüşüp kalat (Singan Kılıç, 1998: 437).

“Bugün bizim yaptığımız şartname yarın ya uygun görülmezse ya eksik değerlendirilirse Ruslar vatan için bir şey değil, bizim küçücük yurdun başına zor günler gelir”.

7. Sonuç

“Ne” bağlacının cümle içerisinde kullanım özellikleri üzerinde yapılmış olan çalışmalara baktığımızda Türkiye’de yapılan çalışmalarda daha ayrıntılı bilgiler verildiği görülmektedir. Kırgızistan’da yapılan çalışmalarda ise “ne” bağlacı “ce” bağlacı ile birlikte değerlendirilerek “ne” bağlacı ile kurulmuş örneklerin bulunmadığı dikkatimizi çekmektedir. Çünkü Kırgızistan’da bu konu üzerinde ayrıntılı çalışmalar mevcut değildir.

Cümlelerde geçen “ne” bağlacının kökeni ile ilgili Türkiyeli bilim adamları birbirinden farklı olarak Farsça veya Türkçe olarak değerlendirirken Kırgızistan’daki çalışmalarda da özellikle iki farklı “ne...ne...” bağlacının olduğunu ve bunlardan birinin Türkçe diğerinin ise Farsça olduğu belirtilmiştir.

Çalışmada ele aldığımız romanlarda yaygın olarak “ne...ne...” bağlacının kullanıldığı cümleler tespit edilmiştir. Bu cümlelerde geçen “ne...ne...” bağlacı, Türkiye Türkçesinde “hiçbiri” anlamında kurulan “ne...ne...” bağlacı görevinin yanında incelediğimiz cümlelerde “hem...hem...”, “da...de...”, “mi...mi...”, “ya...ya...” görevinde de kullanıldığı görülmektedir.

Bu nedenle “ne...ne...” bağlacının kullanımı ve kökeniyle ilgili yukarıda Yudahin, Radloff, Nalbant ve Biray’ın vermiş olduğu bilgiler dikkate alınarak tekrar gözden geçirilmelidir. Çünkü incelediğimiz cümlelerde “ne...ne...” bağlacının farklı görevlerde kullanılması, diğer Türk lehçelerindeki durumu üzerine yapılacak olan çalışmalara katkı sağlayabileceğini düşünüyoruz.

Özellikle Yudahin ile Radloff’un vermiş olduğu bilgilerden hareketle Kırgız Türkçesinde iki farklı “ne...ne...” bağlacının olduğunu ve bunlardan birinin “hiçbiri” anlamında kullanılan Farsçadaki “ne” olduğunu ve bunun yanında “ya...ya...” görevinde kullanılan Türkçe “ne...ne...” bağlacının olduğunu söylemek mümkündür.

Yudahin, “ne” bağlacının Kırgız Türkçesinin güney ağzında “hiçbiri” anlamında kullanıldığını belirtmiştir. Ayrıca ele aldığımız eserlerde de Kırgızistan’ın güney bölgesinde meydana gelen olaylar anlatıldığı için Kırgız Türkçesinin güney ağzının dil özellikleri yansıtılmıştır.

Kaynaklar

- Azırka Kırgız Adabiy Tili (2009). Bişkek: Avrasya Press.
- Banguoğlu, T. (1974). *Türkçenin Grameri*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Bilgegil, M.K. (1982). *Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Biray, N. (2013). Kazak Türkçesinde “Ne” Kelimesi ve İşlevleri. *Turkish Studies*, 8/9, s. 207-216.
- Deny, J. (1941). *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*. (Çev. Ali Ulvi Elove). İstanbul: Maarif Matbaası.
- Ediskun, H. (1999). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ergin, M. (1997). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayın.
- Güneş, S. (1997). *Türk Dili Bilgisi*. İzmir.
- Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kasapoğlu Çengel, H. (2020). *Kırgız Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kasımbekov, T. (1990). *Kelkel*. Frunze: Mektep Basması.

- Kasimbekov, T. (1998). *Singan Kılıç*. Bişkek: Kırgızstan Basma Üyü.
- Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası*. (1980). Frunze: “İlim” Basması.
- Koç, N. (1990). *Dilbilgisi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Korkmaz, Z. (2019). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Murataliyev, M. (1959). *Azırkı Kırgız Tilindegi Baylamtalar*. Frunze: Kırgız SSR İlimder Akademiyası, Til cana Adabiyat İnstitutu.
- Nalbant, B. Ö. (2003). Ne Kelimesinin Farklı Bir Kullanılışı Üzerine. *Türkoloji Dergisi*. XVI. Cilt. Sayı:1. s.73-86.
- Radloff, V.V. (1905). *Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy*, C.3, 1.Bölüm, Petersburg.
- Türkçe Sözlük*. (1998). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yudahin, K.K. (1965b). *Kırgızça- Orusça Sözdük*, Moskva: “Sovetskaya Entsiklopediya” Basması.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;
 Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.
3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.